

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12

Fylke: Sør-Trøndelag

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Toknedal

Emne: Gamal engkultúr

Bygdelag: Sørbygda

Oppskr. av: Ola E. Skensås,

Gard:

(adresse):

Toknedal

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. Orda eng og utslatter er nok kjendte her og, men tydinga kan delvis ha vore noko annorleis. Eng innafør bøgarden som var oppdyrka, vart ikkje kalla berre eng, men fræing. Der enga som ikkje var dyrka innafør bøgarden vart kalla smæing. Elles hadde dei innhegna smæing ute i marka og, ja, heilt innmed fjellet som dei kalla „markasløtt“ (sløtt). Elles brukte dei å slå i ålmann beitemark.

Ordet ekre er kjendte her og. Det var då tala om njekre og gamal-ekre, etter som dei var nyvendte jord, eller om det var lenge sidan det hadde vore open åker der. Til å skilja grov og finare eng frå einannan brukte ein orda fræing og smæing. Dei same orda gjalt når ein skulle skilja grovt og finare høg frå einannan.

Dersom det var jamnt og reint og slå, brukte dei å slå i beine skara.

2.
„hoggskårar“. Men var det steinut og vondt og slå, vart slåtten kalla „hakk-sløtt“ Elles hadde dei namn på ymse slåtteleigar. Dei kunne fortelja om korleis det var å slå, og om kor lang tid dei trog til arbeidet. Døme: „bredskårgangen“ „Kvelis-skåa“ o. l.

2. Rydjing

Om våren, etter at snøen hadde lint vekk og før graset voks opp, skulle kvisten rydjast bort. Det var mest naudsynt i små-enga, der det vaks skog. Kvinnfolka skulle gjera dette. Dei tok med seg kvar si rive og raka kvisten vekk. Skog vart ikkje rudd vekk på annan måte enn at karane passa på å slo teinungen.

Kvistdungen vart kalla „ratvöl“^(ein) og dei låg til dei rotva. Arbeidet vart kalla „engrying“

Steinrydjing var det mindre av, men dei velta vekk kuppulsteinar frå fræuenga når dei ikkje var større enn dei fekk dei opp når dei bruka staur.

3. Mosevaksen eng.

Ein hadde ikkje på nokor sers råd med å få bort mosen i enga; dei breide „mökk“ utover for å fremja grasvoksteren. Dette og berre på dyrka jord. Grasfrø bruka dei aldri, korkje i tunn eng eller ved atlegg av åkrar. Men det hende at dei strødde ut på åkeren oppsop frå låven, men det kunne jamt vera meir ugrasfrø enn engfrø.

4. Myr og vassjök eng. Våtning.

Med å leida bort vatn frå vassjök eng brydde dei seg lite om. For dei verste høve kunne dei grave nokre små veiter.

Å vatna enga brukta dei aldri, då det skjilsan trengst her.

Gjødsling

5. Her var det berre enga som vart gjødsla med vintergjødsling, og det har vore brukta i lengre tid. Det er ikkje så godt å seia noko vist om kor stor part av vintergjødsla som vart nytta på enga, for det kunne skifta frå år til år, alt etter kor mykje åker dei hadde, men det var vanleg å dela gjødsla mellom åker og eng. Dei var ikkje noko nøgne om kva gjødslslag dei brukta til enga, og dei hadde heller ikkje noko mål på kor sterkt dei skulle gjødsla. Men dei gjødsla sterkt. Ein kunne finna ekere der ein mest ikkje såg bar mark straks etter spreidinga.

6. Dei hadde ikkje noko særskild nansu på den enga dei gjødsla, men dei kalla høyet frå desse ekrene for "møkkhøy"

7. Det har vore vanleg å setja husa oppe på ein høyg eller bakke, men det har helst vore med tanke på å få vatnet til å renna frå husa. Nokon tanke på å nytta fræsaget til gjødsling, kan eg ikkje skjona dei har hatt, i allefall ikkje alle. Dette fræsaget, og så serleg frå

4.
utkøsa kallast her: „lanvrekke“ (ein).

Når det gjalt åkrane, brukte dei å leggja dei i bakkar og på haugar, og det gjorde dei fordi dei var tryggare for frost enn andre stader. Dei tenkte mindre på å gjødsle andre stykkjer med siget frå åkrane.

8. For det meste vart engu gjødsla om våren, og så dei hadde lite om reidskap var det stort sett dei same reidskapa som vart nytta både til enggjødsling og åkergjødsling.

Møkka køyrde dei ut på vinterføret, og la ho saman i haugar på 3-4 lass. Til å smuldra møkka brukte dei „ei krafse“ (ei rive med jarnspiggar).

Frå den fyrste tida etter at krafsa var teke i bruk, og før greipa kom i bruk, nytta dei krafse til å spreida møkka med og. Dei drog møkka utover med krafsetindane. Dette arbeidet kravde lang tid når det var store dungar dei skulle spreida. Elles hadde dei tregreiper same stader. Dei var på skap som ei vanleg greip med 4 tindar, det var sett eit tresykke tverrs over tindane på miøten for å stykje dei. Tyme av dei var beslått med jarn på piggane. Tregreipa var truleg brukt til opp i 1850-60 åra. Deretter kom store jarngreiper med 4 firkanta tindar og treskaft i bruk. Desse vart bruka til i slutten av 1800 åra så dei meir moderne stålgreiper vart teke i bruk.

5.
9. Det har vore brüka og beita innhegna „markaslött“ både vår og haüst, men trüleg ikkje med tanke på gjödsling av enga. Det var mest av den grunn at det om våren vart tidlegare beite til dyra der enn i utmarka, (sambeitemarka), og om haüsten vara beita lenger der. Det var og innhegna markaslötter som aldri var brüka til beite, fordi dei låg for langt frå garden. Nokre engstykkejer vart beita berre om haüsten for ikkje å skada voksteren for tidleg slött.

10. Trolig i den siste mannsalder er en masse av de innhegnede „markaslötter“ utsløppet og komne under fefot saman med sambeitemarka.

11. Ein har ikkje höyröt noko om at gjödsla i „markaslötterne“ vart jamna utover, men på fräuenga vart ho jamna utover, og då med ei såkalla „krafse.“

12. På dei fleste gardane hadde dei kröttera i sūmarfjös, bürtselt frå den tida kröttera var på saka. Kvar gard hadde berre eit sūmarfjös. Gjödsla köyrde dei fram og brüka ho på dyrkajorda. Gjödsla frå sūmarfjösa vart jammast spreidd om våren, og på seetane meir om haüsten.

13. Til storfeet vart det ikkje brüka anna enn fjös, så langt ein veit om. Til säuerne var brüka grinder, der dei vart jaga inn for matta. Slike var

6
kalla „säugrinder“, og dei vart ~~flytt~~
kvar eller annakvar dag etter som det
vart meir eller mindre ureint i bingene.

14. Disse grindane vart opsette i ein
firkantig benge av fire store grindar, og
dei vart helst opsett i nærleiken av sater-
husa, på innhegna mark, (satervollen).

Møtka verka som god gjødsling, og den
frong ikkje spreiding. No finns ikkje
meir slike grindgangar så säuene beiter
fritt heile sumaren.

På mange setrar var det bygg
säuehus i samband med fjöset, der dei
jaga säuene inn når det var surt og
kalt ver. Alt dette kom ut av bruk
i 1890åra.

15. Ein har ikkje høyrt at det vart gjort
noko serleg for å halda üdyra borte frå
grindene, men grindene var ikkje lengre
frå saterhusa, der seterläusa og gjeter-
güten låg, enn at dei godt kunne høyra
bråket om noko stóð på. Det høide
jamt at dei låut opp om matta
og jaga üdyra vekk, og dei brukte så
å slå på ein bukjel eller liknande så
det vart stor skrammel.

16. Ein kjemmer ikkje til at säuene
grindhus har vore brukte her.

17. Gjetargüten fekk nok både god
og nok mat når han kom heim
om kveldane.

18. Ein har ikkje høyrst nokor til at
saiethus på hjul har vore brukt her
i bygda.

19. "Saiethua" er nok et kjent namn,
og det går att i namn på engstykkejer
som: "thua".

20. På sakra var det innhegna eit
stykkejer som vart kalla "sakervollan",
og han vart gjødsla. På mange sakar
var det og innhegna ei englykkejer, som
var kalla "sakerlökka". Ho vart aldri
gjødsla.

21. Enga var aldri gjødsla med
anna en húsdyrgjødsel.

3743

